

NEPŮVODNÍ A INVAZIVNÍ DRUHY ŽIVOČICHŮ

Specifickou oblastí v ochraně živočišných druhů České republiky, která úzce souvisí s ochranou biologické rozmanitosti i jednotlivých druhů a společenstev, je problematika šíření nepůvodních a invazivních druhů. Jedná se společně s vzrůstajícím využíváním přírodních zdrojů, znečišťováním životního prostředí, změnou klimatu a destrukcí a fragmentací stanovišť o jeden z nejzávažnějších faktorů ohrožujících stávající biodiverzitu. Na úrovni druhů je nebezpečí křížení a ztráty genetické variability, a dále konkurence mezi druhy původními a nepůvodními. Nepůvodní a invazivní druhy mají vliv i na zdraví člověka, jako je tomu například u asijského komára *Aedes albopictus*, který se dostal do Evropy prostřednictvím obchodu s použitými pneumatikami. Ten je přenašečem nejméně 22 virů, vyvolávajících např. horečku dengue. Změna klimatu by pak mohla usnadnit jeho další rozšíření na sever. Známý bolševník velkolepý vyvolává alergie a způsobuje podráždění pokožky a popáleniny.

Nepůvodním druhem se dle § 5 odst. 4 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, rozumí druh, který není součástí přirozených společenstev určitého území, v našem případě České republiky, nebo na úrovni nižší, pouze v určité části našeho území. Dá se však polemizovat o tom, zda lze za nepůvodní druhy považovat pouze ty, které by se na naše území bez pomoci člověka nikdy nedostaly (např. z Ameriky, typicky ondatra pižmová) anebo jsou to i druhy, které se přirozeně vyskytují například v jižní části Evropy a pouze vlivem změny klimatických podmínek (oteplování) se jejich areál rozšiřuje severně. Živočišné či rostlinné druhy jsou do nepůvodních lokalit zavlečeny **úmyslně** (to se týká většiny druhů – především okrasných rostlin a živočichů pro chov), **neúmyslně** (jako černí pasažéři při transportu, např. koryši byli přivezeni v podpalubí nebo na trupech lodí), nebo se dostanou na nové území **samovolně** (např. středomořský křižák pruhovaný (*Argiope bruennichi*)). Rozšíření těchto druhů urychlily mezinárodní obchod, cestovní ruch a přeprava zboží.

Invazivním druhem se rozumí nepůvodní druh, který má schopnosti zvýhodňující jej oproti původním živočichům a začne se tedy intenzivně na daném území rozšiřovat a vytlačovat je. Invazivní druhy rozvrací ekosystém, což má za následek mnoho ekologických škod a potlačení či likvidaci stávajících populací. Mezi nejznámější invazivní druhy živočichů patří na našem území norek americký, rak americký, psík mývalovitý apod.

V posledních letech je problematice nepůvodních a invazivních druhů věnována velká pozornost i ze strany Evropské unie. Ta v současnosti vynakládá na boj proti invazivním druhům a na odstraňování jimi způsobených škod nejméně 12 miliard eur ročně. V roce 2008 vydala Evropská komise sdělení s názvem „ **Plán Strategie EU pro invazivní druhy** “. Tento problém vyžaduje třístupňový proces, kterým je:

- **prevence** jako nejlevnější a nejúčinnější přístup

- pokud došlo k usídlení nepůvodního živočicha na novém území, pak je nejúčinnější metodou **eradikace**
- není-li možná eradikace, je potřeba zavést **dlouhodobou kontrolu a omezení**, aby se zastavilo další rozšiřování těchto druhů

Zásadou celoevropské strategie pro řešení problematiky invazivních druhů by tedy mělo být jejich včasné odhalení a zabránění usídlení se v nepůvodní lokalitě. Jsou zřízen také projekt podporovaný z výzkumných fondů EU s názvem **DAISIE** (Delivering Alien Invasive Species Inventories for Europe) - systém včasného varování a výměny informací, tedy evropská databáze poskytující souhrnné informace o invazivních cizích druzích), který shromažďuje údaje o biologických invazích po celé Evropě. Na webových stránkách projektu Daisie se nacházejí podrobné údaje o 10 822 cizích druzích, jež v současné době pronikají do evropské přírody, vodních toků a mořského prostředí. Dalším projektem o problematice invazivních druhů je projekt s názvem **ALARM** (Assessing Large Scale Environmental Risks for Biodiversity with Tested Methods – posuzování rozsáhlých rizik pro biologickou rozmanitost testovanými metodami). Existuje dále celosvětová databáze invazivních druhů, tzv. **NOBANIS** (The North European and Baltic Network on Invasive Alien Species) - severoevropská a baltská síť pro invazivní cizí druhy.

K 1. lednu 2015 vystoupilo v účinnost **Nařízení EP a Rady č. 1143/2014 o prevenci a regulaci zavlékání či vysazování a šíření invazních nepůvodních druhů**, které vymezuje základní pravidla k nejvíce problematickým invazním druhům z hlediska EU. Nařízení zavádí také kritéria hodnocení rizik, stanovení seznamu invazních druhů, omezení a režim případných výjimek, povinnost sledování, eradikace či regulace apod. Dílčí aspekty nakládání s nepůvodními druhy řeší rovněž **Nařízení Rady (ES) 708/2007, o používání cizích a místně se nevyskytujících druhů v akvakultuře**.

V Úředním věstníku EU bylo zveřejněno prováděcí **Nařízení Komise (EU) 2016/1141**, ze dne 13. července 2016, **kterým se přijímá seznam invazních nepůvodních druhů s významným dopadem na Unii, tzv. „unijní seznam“** podle nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1143/2014. Na seznamu je celkem 37 druhů, z toho **23 zvířat** a 14 rostlin. Toto nařízení vstoupilo v platnost 3. srpna 2016. Dne 2. 8. 2017 nabylo účinnosti **prováděcí Nařízení Komise (EU) 2017/1263, kterým se rozšiřuje unijní seznam o dalších 12 druhů, z toho o 3 druhy živočišné**. Dohromady je nyní na „unijním seznamu“ **26 živočichů**.

Další aktualizace unijního seznamu je plánována na 2. čtvrtletí roku 2018, mezi navrhovanými druhy budou i norek americký (*Neovison vison*) a pajasan žláznatý (*Ailanthus altissima*).

Seznam živočichů uvedených v „unijním seznamu“:

1. Burundug páskovaný (*Tamias sibiricus*)

2. Hlavačkovec Glenův (*Perccottus glenii*)
3. Husice nilská (*Alopochea aegyptiacus*)
4. Ibis posvátný (*Threskiornis aethiopicus*)
5. Kachnice kaštanová (*Oxyura jamaicensis*)
6. Krab čínský (*Eriocheir sinensis*)
7. Muntžak malý (*Muntiacus reevesi*)
8. Mýval severní (*Procyon lotor*)
9. Nosál červený (*Nasua nasua*)
10. Nutrie říční (*Myocastor coypus*)
11. Ondatra pižmová (*Ondatra zibethicus*)
12. Promyka malá (*Herpestes javanicus*)
13. Psík mývalovitý (*Nyctereutes procyonoides*)
14. Rak pruhovaný (*Orconectes limosus*)
15. Rak červený (*Procambarus clarkii*)
16. Rak mramorový (*Procambarus fallax*)
17. Rak signální (*Pacifastacus leniusculus*)
18. Rak Virile Crayfish (*Orconectes virilis*)
19. Skokan volský (*Lithobates (Rana) catesbeianus*)
20. Sršeň asijská (*Vespa velutina nigrithorax*)
21. Střevlička východní (*Pseudorasbora parva*)
22. Veverka liščí (*Sciurus niger*)
23. Veverka Pallasova (*Callosciurus erythraeus*)
24. Veverka popelavá (*Sciurus carolinensis*)
25. Vrána domácí (*Corvus splendens*)
26. Želva nádherná (*Trachemys scripta*)

Podmínkou zařazení druhu na unijní seznam byla jeho nepůvodnost na celém území Unie, prokazatelná schopnost přežít a šířit se v biogeografické oblasti společné alespoň dvěma státním a pravděpodobnost jejich závažného nepříznivého dopadu na biologickou rozmanitost, lidské zdraví či hospodářství. Pro daný druh musela být též vypracována analýza rizika.

Pro druhy uvedené na unijním seznamu platí **ZÁKAZ dovozu a převozu druhů v rámci EU, uvádění na trh, zákaz držení, chovu, rozmnožování a vypouštění do volné přírody**. Zájmovým chovatelům je umožněno si živočichy ponechat do konce jejich přirozeného života (musí však být zamezeno jejich úniku a rozmnožování) a komerční subjekty musí do 2 let od zařazení druhu na unijní seznam přestat s druhy podnikat. Nařízení počítá s **možností povolení výjimek ze zákazů** pro účely výzkumu, ochrany ex-situ a medicínální účely. V dalších „výjimečných případech z důvodu naléhavého veřejného zájmu, včetně důvodů sociálního a ekonomického charakteru“ je možné výjimku povolit na základě oprávnění uděleného ze strany Evropské komise.

Evropská agentura pro životní prostředí vypracovala seznam 163 nejvíce škodlivých invazivních cizích druhů, jež ohrožují evropské ekosystémy.

Státní veterinární správa v rámci kontrol zásilek z třetích zemí (Pohraniční veterinární stanice Praha – Ruzyně (PVS)) kontroluje také dovoz živočichů z unijního seznamu. Během roku platnosti příslušného prováděcího nařízení (2016/2017) bylo na PVS na ruzyňském letišti zkontrolováno celkem 583 zásilek zvířat ze třetích zemí, kdy byla v rámci odbavení zásilek kontrolována i přítomnost invazních druhů. Kromě jedné zásilky obsahující 75 kusů raka červeného z Indonésie nedošlo ke zjištění žádného dalšího dovozu invazního druhu.

Odborné informace k problematice invazivních druhů vypracovala AOPK (Agentura ochrany přírody a krajiny ČR). Na jejich webových stránkách (<http://invaznidruhy.nature.cz/>) jsou komplexní informace k invazivním druhům vyskytujícím se v ČR, včetně projektů na jejich likvidaci a účinných metod hubení, jako je například **Návrh opatření snižujících vliv invazních šelem na faunu České republiky** (studie Mináriková T., Šíma J., Poledník L., Čamlík G., Poledníková K.), která řeší druhy norek americký, psík mývalovitý a mýval severní. Dále pak **Metodické doporučení Monitoring, regulace a eradikace norka amerického v ČR** (Mgr. Lukáš Poledník, PhD., Mgr. Kateřina Poledníková).

V České republice je z celkového počtu 595 nepůvodních druhů živočichů **za invazní** považováno **113 druhů živočichů**. Nejzávažnější dopad na našem území má těchto **7 živočichů**:

1. Karas stříbřitý (*Carassius gibelio*)
2. Mýval severní (*Procyon lotor*)
3. Norek americký (*Neovison vison*)
4. Ondatra pižmová (*Ondatra zibethicus*)
5. Psík mývalovitý (*Nyctereutes procyonoides*)
6. Střevlička východní (*Pseudorasbora parva*)
7. Želva nádherná (*Trachemys scripta*)